

Mèxic: present i futur

Les reformes a Mèxic i perspectives econòmiques

CIDOB

BARCELONA
CENTRE FOR
INTERNATIONAL
AFFAIRS

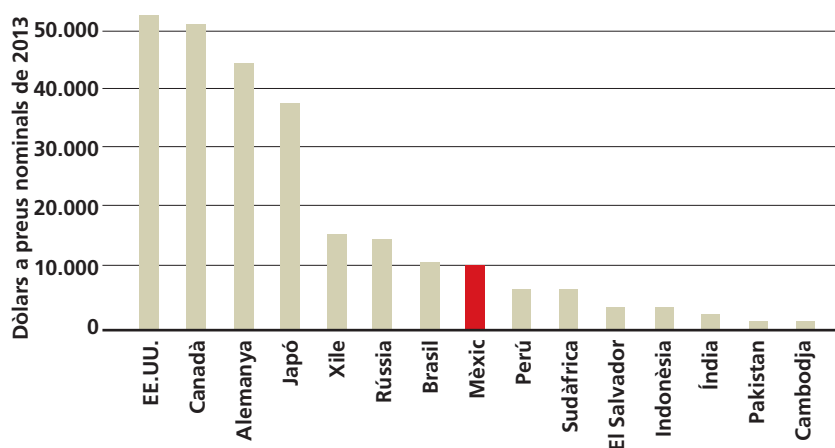

MÈXIC, UN PAÍS DE RENDA MITJANA

Un dels debats recents es refereix a la “trampa dels països d’ingrés mitjà” que han sortit de la pobresa i perden el suport de les ajudes de cooperació al desenvolupament. Per això, i per la mala redistribució de la renda i la riquesa, no poden assolir el desenvolupament necessari per entrar a l’estadi dels països de renda alta. La trampa de l’ingrés mitjà sempre es posa com a referència a “la trampa de la pobresa” quan els països no poden sortir d’aquest estadi per la debilitat institucional, la manca d’infraestructures o un sistema educatiu i de salut deficients, entre d’altres limitacions.

Mèxic, amb 16.000\$ per càpita mesurat amb paritat de poder de compra, està entre els països desenvolupats que tenen un ingrés per càpita superior a 30.000\$ any i els països pobres que tenen entre 1000 i 1500\$ per càpita.

Gràfic1. PIB per càpita de Mèxic en comparació amb altres països

Font: *Foreign Affairs Latinoamérica*, vol. 14 núm. 4, 2014

Mèxic, des de l'any 2000, amb la presidència de Vicente Fox iniciada a partir de les eleccions de juliol, va obrir una transició política que va permetre l'alternança de partits amb la victòria del PAN (*Partido Acción Nacional*) que va desplaçar durant dos sexennis (2000-2012) al PRI (*Partido Revolucionario Institucional*) de la presidència de Mèxic. Amb la nova presidència d'Enrique Peña Nieto des de l'1 de desembre de 2012, es va emprendre un programa de reformes ambiciós amb un consens dels principals partits (PRI, PAN, PRD) anomenat "Pacto por México"¹, desbloquejant així les reformes que no havien pogut ser empreses en els dos anteriors sexennis per manca de majories parlamentàries.

Els cinc grans acords comprenen reformes en l'àmbit polític, econòmic i social:

1. Sociedad de Derechos y Libertades.
2. Crecimiento Económico, Empleo y Competitividad.
3. Seguridad y Justicia.
4. Transparencia, Rendición de Cuentas y Combate a la Corrupción.
5. Gobernabilidad Democrática.

Alguns dels acords que s'han emprés són: i) la reforma del sistema d'ensenyament i l'avaluació dels mestres i el sistema de mèrits per accés a la docència; ii) la reforma fiscal; iii) la competència en telecomunicacions; iv) la reforma laboral; i v) la reforma en el sector de l'energia, el petroli i el gas, i les empreses estatals de petroli i electricitat.

El BBVA estima el creixement econòmic addicional gràcies a les reformes empreses, en particular a l'energètica, en un 1,5% anual². Les perspectives econòmiques que ofereix Mèxic, amb taxes de creixement anual sostingudes que poden estar per damunt del 4% segons la *Secretaría de Hacienda y Crédito Público* (4.7% el 2015, 4.9% el 2016, 5.2% el 2017 i 5.3% el 2018)³ són a tenir en compte, malgrat cal considerar tant les oportunitats per a diferents sectors com els seus colls d'ampolla.

L'ECONOMIA DE MÈXIC

Un dels potencials de l'economia de Mèxic és la seva demografia perquè, per ser una població relativament jove (edat mitjana de 26 anys), gaudeix del que es coneix com a "bono" o dividend demogràfic, ja que la població en edat de treballar supera la població dependent. El problema del "bono" demogràfic de Mèxic és que durant molt de temps aquesta població jove entre els 15 i 24 anys ha estat emigrant als EE.UU. (7 de cada 10 emigrants tenen aquesta edat) i, per tant, el "bono" demogràfic s'ha malbaratat perquè s'ha traslladat a EE.UU. Aquesta tendència s'ha revertit i, segons el cens de 2010, el nombre de mexicans que havien tornat dels EE.UU entre 2005 i 2010 s'havia multiplicat per 4. En aquest retorn, a més, cal afegir els mexicans nascuts a EE.UU., 739.000 el 2010, més del doble dels de 2005; com el 77% són menors d'edat, el "bono" demogràfic a Mèxic torna a recuperar-se malgrat augmenten les necessitats educatives d'aquesta població que retorna a Mèxic (FAL 13-3 2013).

1. <http://pactopormexico.org/>
2. <http://eleconomista.com.mx/industrias/2014/01/29/reformas-mexico-contribuiran-crecimiento-bbva>
3. <http://www.cnnexpansion.com/economia/2014/01/05/reformas-deben-beneficiar-a-mexicanos>

Estructura i variables macroeconòmiques

Des de l'anomenat "error de desembre" de 1994 (just quan va iniciar la presidència de Ernesto Zedillo amb el Secretari d'Economia Jaime Serra Puche, en el que es va produir una forta devaluació del peso i una sortida de capitals que va general la crisi financera internacional coneguda com "efecte Tequila" i que va requerir un crèdit de 20 mil milions de dòlars dels EE.UU.), la macroeconomia mexicana ha mantingut una bona estabilitat monetària.

En l'actualitat té una taxa d'inflació acceptable, un bon control de la despesa i finances públiques (endeutament respecte el PIB del 40%), i una balança per compte corrent negativa però continguda (amb la punxada de la crisi). La política macroeconòmica, malgrat ha afectat el creixement, ha estat bastant sostinguda i ha tornat la confiança als inversors internacionals i també a la recelosa i desconfiada classe mitjana, que va patir les conseqüències d'un elevat endeutament privat i públic en el sexenni del president Carlos Salinas (1988-1994).

Els colls d'ampolla del creixement de l'economia mexicana

L'economia mexicana és diversificada amb un fort pes de la indústria, que aporta el 35% del PIB, i serveis, amb el 61%. En la indústria, les manufactures per a l'exportació aporten un 18%, la mineria un 7,5%, i la construcció un 7,4%. En els serveis són importants el comerç, els serveis immobiliaris, el transport, i, en creixement, les telecomunicacions, els mitjans de comunicació i el transport. L'agricultura segueix essent un factor de desigualtat i desequilibri territorial ja que un 70% són agricultors familiars de subsistència, amb baixa productivitat i poca tecnologia. Els colls d'ampolla pel creixement de l'economia mexicana són l'educació i la innovació.

Educació

Mèxic ocupa l'últim lloc dels països de la OCDE en l'informe PISA i ha de fer front a:

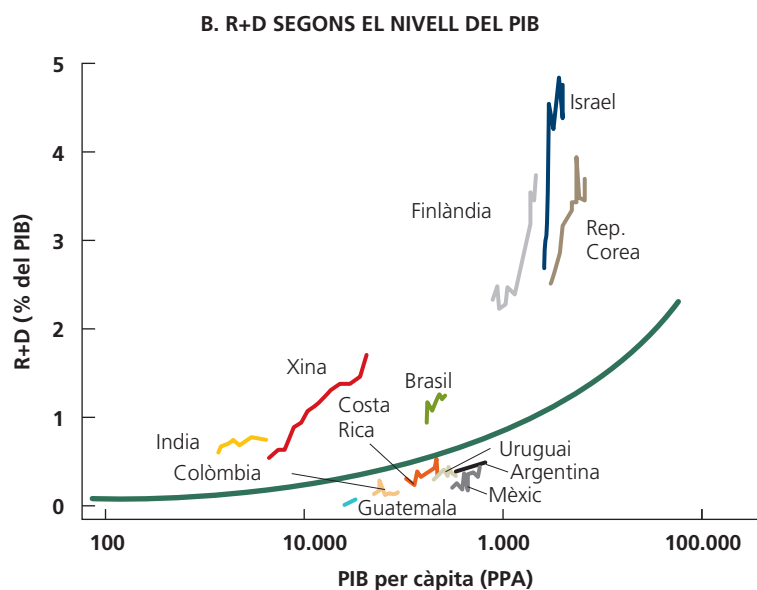
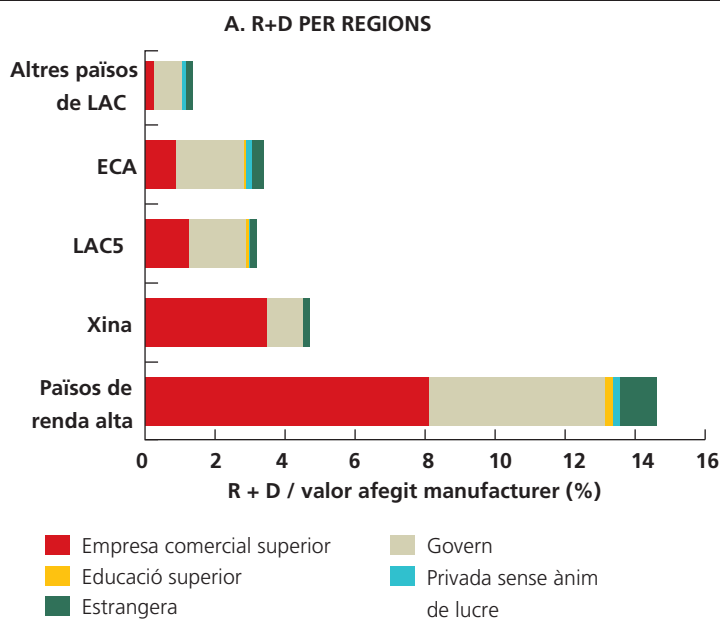
- Necessitat de millora de l'educació
- Reduir la deserció a secundària i batxillerat (el 2013 va ser d'un 15%: 650 mil joves l'any)
- Necessitat de millorar la qualitat dels mestres en les escoles del llocs més pobres per reduir el clivatge social

Innovació

L'informe del Banc Mundial "*El emprendimiento en América Latina. Muchas empresas y poca innovación*"⁴ destaca el buit en innovació que hi ha fins hi tot a les empreses més destacades d'ALC, ni les empreses multinacionals ni les locals inverteixen molt en innovació. Mèxic, en aquest context, no està en el millor dels casos. Segons l'informe, l'entrada en la gamma alta del sector formal de les empreses, mesurat segons el registre de noves societats de responsabilitat limitada, és baixa en molts països d'ALC i Mèxic té taxes d'entrada (noves empreses per 1000 persones en edat de treballar) molt menors del que es podria esperar tenint en compte el seu PIB.

4. Lederman, Daniel, Julián Messina, Samuel Pienknagura y Jamele Rigolini. 2014. *El emprendimiento en América Latina: muchas empresas y poca innovación*—Resumen. Washington, DC: Banco Mundial. Licència: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/LAC/EmprendimientoAmericaLatina_resumen.pdf

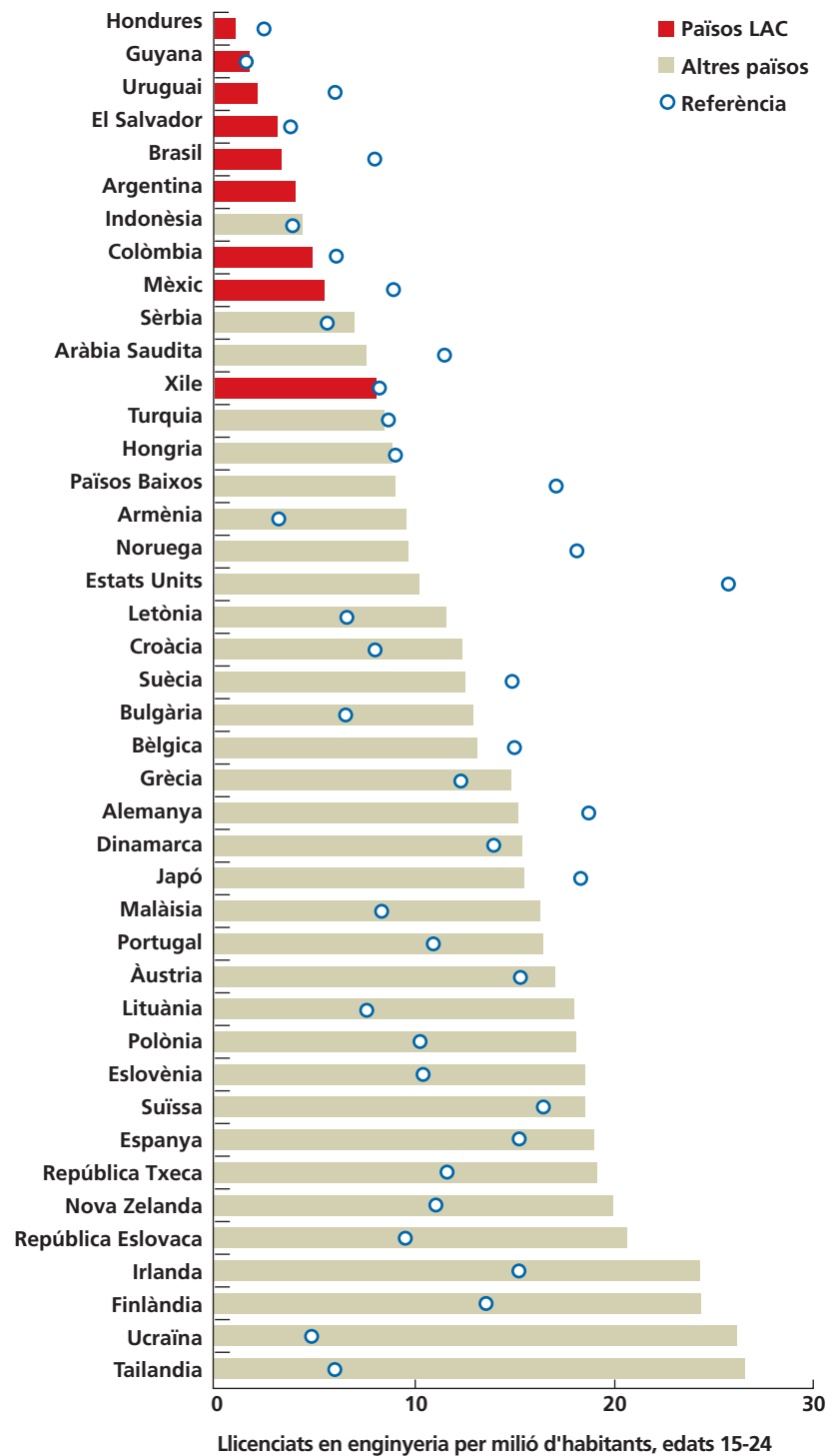
Gràfic 2. Inversió en recerca i desenvolupament (R + D) en diversos grups de països seleccionats, 2008–10

Font: Panell a: Banc Mundial, xifres basades en dades dels *Indicadors del Desenvolupament Mundial* (WDI, per les sigles en anglès, World Development Indicators) i de la UNESCO. Panell b: Dades de Lederman i Maloney 2003 actualitzades utilitzant els WDI.
 Nota: Vegeu la nota 4 per a una descripció dels països i economies en cada grup. PIB = producte interior brut. PPA = paritat del poder adquisitiu.
 R + D = investigació i desenvolupament. La línia blava representa els valors predits de la regressió de l'I + D respecte a l'ingrés agregat fent servir dades del període entre 1996 i 2011 per 119 països.

L'informe també destaca la relació entre el nombre d'enginyers i el creixement, i assenyalava que la manca de formació d'enginyers en relació a altres titulacions impacta negativament en la innovació i en el creixement.

Gràfic 3. Nombre d'enginyers per milió de persones en diversos països seleccionats

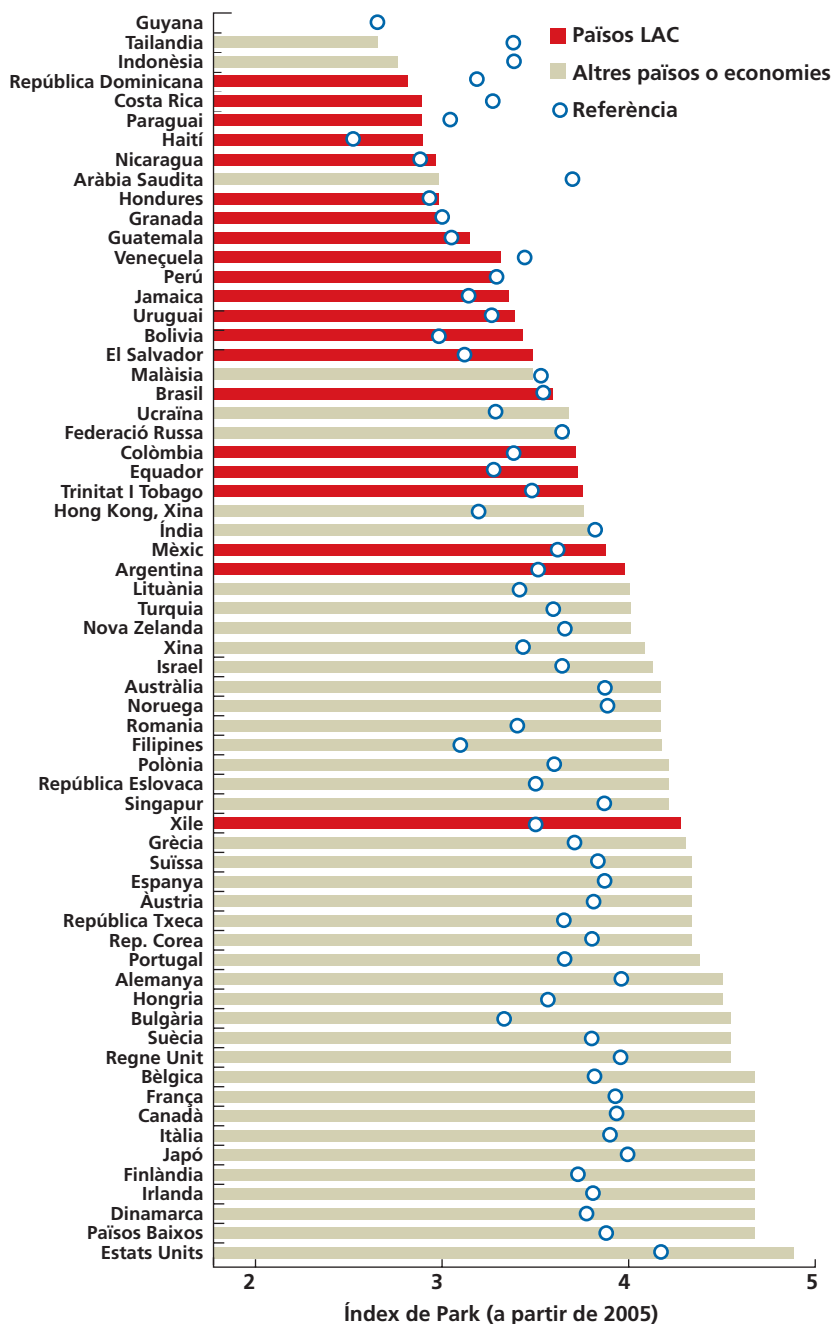

Font: Banc Mundial, xifres basades en dades dels Indicadors del Desenvolupament Mundial i de la UNESCO 2013.

Nota: Les barres mostren la xifra mitjana de llicenciats en enginyeria per milió de persones de 15-24 anys. Els punts són el nivell de referència predit per una regressió amb el logaritme de la població i el producte interior brut (PIB ajustat per la paritat del poder adquisitiu) com a variables explicatives. La regressió utilitza tots els països disponibles. el gràfic inclou només països comparables. Les dades són mitjanes per al període 2008-10. LAC = Amèrica Llatina i el Carib, per les seves sigles en anglès, *Latin America and the Caribbean*

L'índex de propietat intel·lectual a Mèxic no és dels més baixos d'AL, però sí està molt per sota del que es pot esperar en un comparatiu amb altres països.

Gràfic 4. Índex de drets de propietat intel·lectual observats i de referència en una selecció de països o economies, 2005

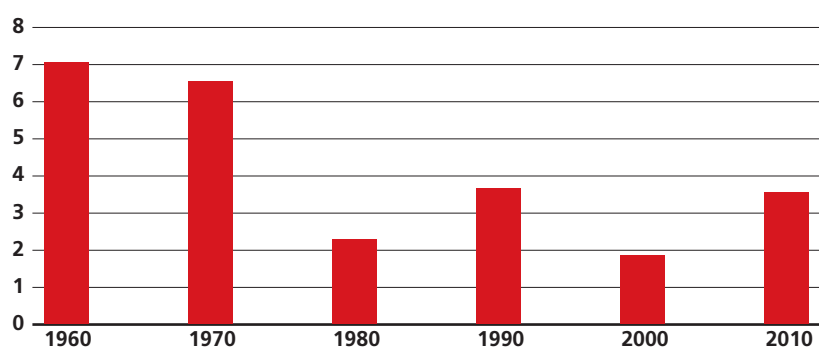

Font: Banc Mundial, xifres basades en els Indicadors del Desenvolupament Mundial i en Park 2008.
 Nota: L'índex de Park és la suma de cinc components: la cobertura de les patents en vuit sectors; la participació en tractats els drets de la propietat internacionals (DPI); durada de la protecció (respecte a un estàndard general d'entorn de 15-20 anys per a les patents); la existència de fins a tres mecanismes d'aplicació; i l'existència de fins a tres tipus de restriccions sobre els drets de patents. Les barres mostren l'índex de Park de 2005 per a cada país. els punts mostren el percentatge d'empreses predit per una regressió amb el logaritme de la població i el producte interior brut (PIB ajustat per la paritat del poder adquisitiu) com a variables explicatives. La regressió utilitza tots els països disponibles. El gràfic co inclou només països comparables. LAC = Amèrica Llatina i el Carib, per les seves sigles en anglès, *Latin America and the Caribbean*.

POTENCIALITAT I AVANTATGES DE L'ECONOMIA MEXICANA

La producció industrial i el comerç exterior amb la diversificació manufacturera són uns dels punts forts de l'economia mexicana. Mentre altres economies emergents d'Amèrica Llatina molt dependents de les exportacions de matèries primes i productes agrícoles tenen l'impacte de la caiguda de l'activitat econòmica mundial i dels preus, l'economia mexicana té un creixement positiu una vegada superat l'impacte de la crisi als Estats Units.

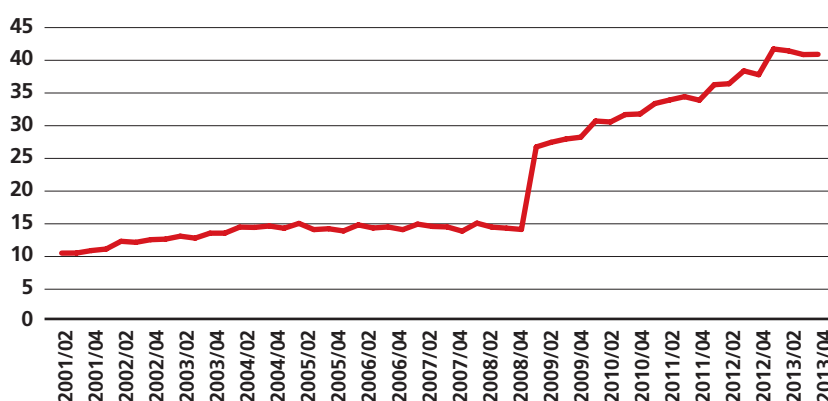
Gràfic 5. Creixement econòmic de Mèxic, 1960-2010 (percentatge de taxa de creixement mitjana per dècada)

Font: *Foreign Affairs Latinoamérica*, vol. 14 núm. 4. 2014

El deute públic en relació al PIB, malgrat ha pujat en els darrers anys es manté en proporcions acceptables, entorn el 40% del PIB. Això permet fer front a un programa d'inversions públiques potent per reduir el dèficit d'infraestructures del país.

Gràfic 6. Deute públic com a percentatge del PIB

Font: *Foreign Affairs Latinoamérica*, vol. 14 núm. 4. 2014

L'obra pública en l'actual sexenni s'està concentrant en les infraestructures de transport i tindrà un fort impacte en les comunicacions interiors i exteriors. Un exemple és el projecte del nou aeroport de la Ciutat de Mèxic:

- Projecte Norman Foster amb societat amb el mexicà Fernando Romero
- Operatiu el 2020 en primera etapa (3 pistes, 1 terminal, torre control), 50 milions de passatgers any
- 120 milions passatgers any a l'etapa final
- 169 mil milions de pesos (9.000 milions €) (7.700 milions € el nou Aeroport de Dubai)
- Recursos addicionals per a les obres de connectivitat amb vials i transport massiu

ELEMENTS DE CANVI

Els elements de canvi en l'economia mexicana són:

- Economia diversificada
- Recuperació de la classe mitjana i canvi d'hàbits de consum durable (eco-energia, qualitat, productes financers, bancarització)
- Inversió en infraestructures
- Reforma educativa
- Reforma fiscal
- Reforma energètica
- Consolidació estabilitat macroeconòmica
- Reforma política i cerca de l'estabilitat

Reforma energètica + reforma fiscal

La reforma energètica i la reforma fiscal són dos dels elements importants de la reforma que s'apunten com a crucials per al creixement econòmic en els propers anys. Els temes considerats centrals en el nou escenari de la reforma energètica són la participació d'empreses privades en l'explotació i en la venda de petroli i gas, malgrat els hidrocarburs es mantenen com a propietat de la Nació. També s'obre la competència en el subministrament d'energia elèctrica, que ha estat el monopoli de la *Comisión Federal de Electricidad* (CFE), del govern, caracteritzada per la seva ineficiència, insuficiència i subsidis. Un altre element que ha provocat debat i tensions és l'oportunitat per a l'explotació dels jaciments de gas *shale* del nord-est del país mitjançant fracturació hidràulica o *fracking*.

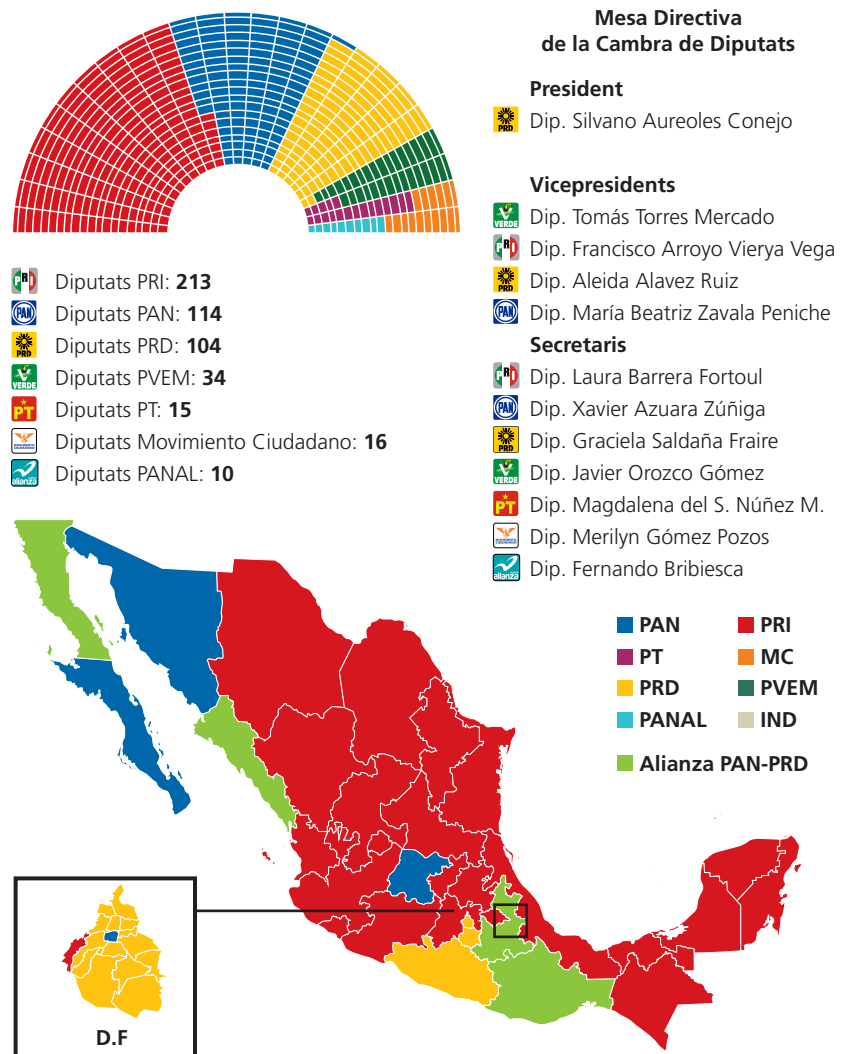
Les lleis secundàries que s'han començat a aprovar després de la reforma constitucional han de permetre l'ocupació temporal de terres en els llocs on hi hagi hidrocarburs sempre que els propietaris del sòl no arribin a acords amb les empreses que vulguin explotar-los. El canvi en l'exploració de jaciments i la seva explotació és que, des de 2008, ja es permetia la participació d'empreses privades amb un esquema limitat a l'assignació de contractes específics però la producció s'havia de lliurar a l'empresa paraestatal *Petróleos Mexicanos* (PEMEX), que era qui comercialitzava al país i als mercats internacionals. Ara PEMEX és un competidor més al mercat, malgrat té assignats els millors jaciments.

El monopoli en mans de l'Estat ha estat molt ineficient. En els darrers 10 anys la producció de petroli ha caigut un 26%. D'uns 3.400.000 de barrils al dia el 2004 s'ha passat a 2.500.000 el 2013. Aquesta caiguda explica mig punt percentual de la taxa de creixement del país en

aquests 10 anys. Per això el sector energètic, més que ser un factor de creixement, ha estat un llast pel desenvolupament del país. La reforma energètica no sols portarà una expansió important en la producció d'hidrocarburs i de gas, sinó que farà que el sector elèctric sigui més eficient i tingui efectes positius sobre les indústries consumidores.

Com els recursos de PEMEX contribuïen al pressupost federal, el canvi en el sistema ha obligat a una reforma fiscal que compensi la pèrdua d'ingressos per a l'Estat. Però, a mig termini, a mesura que es recuperi la producció, el nivell d'ingrés impositiu tornarà a pujar i no provocarà les distorsions fiscals que el sistema contributiu de PEMEX provocava tant en la fiscalitat com en la manca de capacitat inversora i tecnològica per fer front a les demandes d'una major producció.

Gràfic 7. Cambra de Diputats de Mèxic

<http://www.redpolitica.mx/canal/mapa-estatal>

SITUACIÓ POLÍTICA I CONSOLIDACIÓ DE L'ESTAT DE DRET

La presidència de Mèxic amb Enrique Peña Nieto (EPN) ha retornat a una situació d'alternança després de dos sexennis de presidència del Partido Acción Nacional (PAN), en tornar un president del Partido Revolucionario Institucional (PRI). El governs del PRI també són presents en la majoria dels Estats de la República. Al Congrés i al Senat, el PRI no té la majoria però la signatura del *Pacto por México* al principi de la presidència d'EPN ha permès iniciar les reformes que havien quedat encallades en els sexennis anteriors.

Cinc grans reformes polítiques són les del *Pacto por México*:

- Sociedad de Derechos y Libertades
- Crecimiento Económico, Empleo y Competitividad
- Seguridad y Justicia
- Transparencia, Rendición de Cuentas y Combate a la Corrupción
- Gobernabilidad Democrática

Que ja tenen el seu desenvolupament en:

- Reforma del sistema de ensenyament (l'avaluació dels mestres)
- Reforma fiscal
- Competència en telecomunicacions
- Reforma laboral
- Reforma en el sector de la energia, petroli i gas, i les empreses estatals de petroli i electricitat

PROPOSTA DE PROGRAMA DE TREBALL MÈXIC-CIDOB

El CIDOB proposa al llarg del 2015 desenvolupar un Programa Mèxic-CIDOB amb l'objectiu de buscar les sinèrgies entre el coneixement profund del país que tenen els seus investigadors i l'interès creixent de les empreses catalanes i espanyoles en aquest país.

El Programa tindrà tres parts principals:

- 1) Anàlisi de conjuntura que aprofundeixi en les oportunitats de negoci per a la inversió i el comerç de Catalunya i Espanya. D'aquesta anàlisi en sortiran els següents productes:
 - Elaboració de cinc papers que analitzin la implementació de les reformes i els sectors estratègics amb especial atenció a les diferències entre els diferents Estats federats mexicans.
 - Realització d'un seguit d'entrevistes amb empresaris i altres actors involucrats en les activitats comercials de les missions comercials d'ACC10 per analitzar els obstacles i les oportunitats que observen i identificar sectors estratègics.
 - Elaboració d'un informe executiu amb les principals conclusions dels papers i les entrevistes.
- 2) Organització d'un seminari de treball entre els àmbits universitari i empresarial de Mèxic, amb disseminació de l'impacte del coneixement de les capacitats del teixit empresarial i financer català i espanyol.

- 3) Creació d'una xarxa de seguiment i disseminació de coneixement per afavorir un entorn d'empatia i cooperació acadèmic-empresarial i contribuir a canalitzar les demandes d'informació i suport existents cap a les institucions i recursos de cooperació empresarial i innovació existents a Catalunya, Espanya, Europa i Mèxic.

El Programa Mèxic-CIDOB tindrà els següents partners locals:

Instituto Tecnológico Autónomo de México (ITAM)

Consejo Mexicano de Asuntos Internacionales (COMEXI)

Revista Foreign Affairs Latinoamérica

Agència per a la Competitivitat de l'Empresa (ACC1Ó). Generalitat de Catalunya.

Director del Programa

Dr. Jordi Bacaria, director del CIDOB i director de Foreign Affairs Latinoamérica

Investigadors del Programa

Dra. Anna Ayuso, investigadora sènior del CIDOB

Sr. Santiago Villar, assistent d'investigació, CIDOB